

Spis treści

Wstęp. Czym zajmuje się psychologia penitencjarna?

(Mieczysław Ciosek, Beata Pastwa-Wojciechowska) 13

Rozdział 1. Kara, kary kryminalne i kara pozbawienia wolności 21

Wprowadzenie (Marta J. Boińska) 21

1.1. Wokół pojęcia kary (Janina Nowak) 23

1.2. Przestępstwo i kara kryminalna (Marta J. Boińska) 32

1.3. Polski Kodeks karny z 1997 roku (Marta J. Boińska) 36

1.4. Teorie kary kryminalnej (Marta J. Boińska) 39

1.4.1. Teorie bezwzględne 39

1.4.2. Teorie względne 42

1.4.3. Teorie mieszane 45

1.5. Poszukiwanie nowych rozwiązań: sprawiedliwość naprawcza (Marta J. Boińska) 47

1.6. Kara pozbawienia wolności i jej funkcje (Mieczysław Ciosek) 50

1.7. Czas trwania kary pozbawienia wolności a jej skuteczność (Kamila Żukowska) 56

Wprowadzenie 56

1.7.1. Czas ludzi uwięzionych i jego skuteczność resocjalizacyjna 59

1.8. Poczucie winy, wstyd i poczucie krzywdy u skazanych (Marta J. Boińska) 67

1.8.1. Poczucie winy i wstyd 68

1.8.2. Poczucie winy i wstyd a geneza przestępczości 71

1.8.3. Poczucie winy a zaburzenia psychiczne 74

1.8.4. Poczucie krzywdy u więźniów 75

1.8.5. Odziaływania penitencjarne i poczucie winy 77

Podsumowanie (Marta J. Boińska) 80

Pytania sprawdzające 82

Słowa kluczowe 82

Literatura zalecana 82

Rozdział 2. **Powstanie i rozwój instytucji więziennej** (*Joanna Gruźlewska*) 83

- Wprowadzenie 83
- 2.1. Więzienia przeszłości 84
- 2.2. Systemy penitencjarne 85
 - 2.2.1. System celkowy 86
 - 2.2.2. System progresywny 92
 - 2.2.3. System regresywny 93
 - 2.2.4. System reformatoriów amerykańskich 94
 - 2.2.5. System rodzinny (szwajcarski) 96
 - 2.2.6. System republik 97
- 2.3. Ewolucja charakteru kary pozbawienia wolności od dolegliwości do naprawy 99
- 2.4. Typologia polskich instytucji penitencjarnych 103
 - Podsumowanie 109
 - Pytania sprawdzające 109
 - Słowa kluczowe 110
 - Literatura zalecana 110

Rozdział 3. **Teoretyczne podstawy procesu resocjalizacji**

- (*Anetta Jaworska*) 111
- Wprowadzenie 111
- 3.1. Proces socjalizacji 111
 - 3.1.1. Mechanizmy socjalizacji 113
 - 3.1.2. Socjalizacja w rodzinie – socjalizacja emocjonalna 115
 - 3.1.3. Socjalizacja kulturowa 117
 - 3.1.4. Defekty procesu socjalizacji 118
- 3.2. Podstawy procesu resocjalizacji w teoriach psychologicznych 120
 - 3.2.1. Teorie psychodynamiczne jako teoretyczna podstawa resocjalizacji 121
 - 3.2.2. Teorie behawioralne jako teoretyczna podstawa resocjalizacji 124
 - 3.2.3. Teorie poznawcze jako teoretyczna podstawa resocjalizacji 129
 - 3.2.4. Teorie humanistyczno-fenomenologiczne jako teoretyczna podstawa resocjalizacji 132
 - 3.2.5. Teorie egzystencjalne jako teoretyczna podstawa resocjalizacji 136
- Podsumowanie 142
- Pytania sprawdzające 142
- Słowa kluczowe 143
- Literatura zalecana 143

Rozdział 4. **Instytucje izolacyjne dla nieletnich** 144

- Wprowadzenie (*Robert Opora*) 144

- 4.1. Rozwój psychofizyczny młodzieży a naruszanie norm społecznych
(Robert Opora) 145
- 4.2. Filozoficzne koncepcje postępowania z nieletnimi
(Robert Opora) 147
- 4.3. Typologia polskich zakładów poprawczych (Robert Opora) 149
- 4.4. Rozwój instytucji poprawczych dla nieletnich w Europie
(Robert Opora) 152
- 4.5. Powstanie zakładów poprawczych na ziemiach Polski
(Robert Opora) 155
- 4.6. Umieszczenie nieletniego w zakładzie poprawczym
(Robert Opora) 156
- 4.7. Specyfika działalności zakładów poprawczych (Robert Opora) 158
- 4.8. Instytucjonalna resocjalizacja nieletnich a kuratela sądowa
(Robert Opora) 161
- 4.9. Chrześcijańskie ośrodki resocjalizacji dla młodzieży
(Przemysław Piwowarczyk) 162
- Podsumowanie (Robert Opora) 171
- Pytania sprawdzające 172
- Słowa kluczowe 172
- Literatura zalecana 172

Rozdział 5. Zakłady penitencjarne dla kobiet

- (Monika Marczak, Katarzyna Mirosław-Nawrocka) 173
- Wprowadzenie 173
- 5.1. Geneza instytucji więziennej dla kobiet 177
 - 5.2. Specyfika sytuacji izolacji więziennej kobiet i ich resocjalizacji 183
 - 5.3. „Macierzyństwo więzienne” 192
 - Podsumowanie 197
 - Pytania sprawdzające 199
 - Słowa kluczowe 199
 - Literatura zalecana 199

Rozdział 6. Zróżnicowanie społeczności więźniów jako złożony problem penitencjarny 200

- Wprowadzenie (Paweł Kozłowski) 200
- 6.1. Więźniowie niepełnosprawni psychicznie i psychopaci
(Paweł Kozłowski) 201
 - 6.1.1. Więźniowie psychopaci 205
 - 6.1.2. Więźniowie upośledzeni umysłowo 208
 - 6.1.3. Więźniowie z tendencjami depresyjno-lękowymi 209
 - 6.2. Więźniowie uzależnieni od środków psychoaktywnych
(Ewa Szcześniak) 211

6.3.	Więźniowie – sprawcy zabójstw (<i>Katarzyna Nosek-Komorowska</i>)	218
6.4.	Więźniowie – sprawcy przestępstw seksualnych (<i>Katarzyna Nosek-Komorowska</i>)	224
6.5.	Resocjalizacja osadzonych w wieku senioralnym (<i>Anetta Jaworska</i>)	232
6.5.1.	Charakterystyka i zaburzenia funkcjonowania psychofizycznego więźniów w wieku senioralnym	233
6.5.2.	Śmierć i umieranie w zakładach karnych	236
6.5.3.	Zadania psychologii wobec seniorów w zakładach karnych	237
6.5.4.	Problemy polityki penitencjarnej wobec skazanych w wieku senioralnym	239
6.5.5.	Postępowanie z więźniami seniorami w krajach zachodnich	239
	Podsumowanie	241
	Pytania sprawdzające	241
	Słowa kluczowe	242
	Literatura zalecana	242
Rozdział 7.	Formy oddziaływań penitencjarnych	243
	Wprowadzenie (<i>Paweł Atroszko</i>)	243
7.1.	Praca jako podstawowa forma oddziaływania penitencjarnego (<i>Paweł Atroszko</i>)	244
7.1.1.	Historyczny rys pracy więźniów	244
7.1.2.	Praca jako metoda resocjalizacji	247
7.1.3.	Skuteczność pracy jako środka oddziaływania penitencjarnego – badania	251
7.1.4.	Ekonomiczny wymiar pracy więźniów	252
7.2.	Resocjalizacja przez naukę (<i>Justyna Siemionow</i>)	254
7.2.1.	Proces edukacji w instytucjach zamkniętych dla nieletnich	255
7.2.2.	Szkolnictwo w instytucjach zamkniętych dla dorosłych	259
7.2.3.	Zasady nauczania osób niedostosowanych społecznie	262
7.3.	Resocjalizacyjna moc aktywności sportowej więźniów (<i>Franiszek Makurat</i>)	265
7.3.1.	Dobroczynne skutki aktywności sportowej	266
7.3.2.	Funkcje i skutki aktywności sportowej więźniów	267
7.4.	Resocjalizacja przez twórczość (<i>Anetta Jaworska</i>)	274
7.4.1.	Twórczość w wybranych koncepcjach psychologicznych	277
7.4.2.	Wychowanie przez sztukę	279
7.4.3.	Psychologiczne korzyści resocjalizacji przez twórczość	281
7.4.4.	Negatywne aspekty resocjalizacji przez twórczość	284
7.4.5.	Rodzaje aktywności twórczej w zakładach karnych	284

7.5.	Specjalne programy resocjalizacji instytucjonalnej (<i>Joanna Jezierska</i>)	286
7.5.1.	Specyfika specjalnych programów resocjalizacji instytucjonalnej	287
7.5.2.	Program z zakresu profilaktyki i agresji: trening zastępowania agresji	290
7.5.3.	Program z zakresu profilaktyki przemocy w rodzinie: przykładowy program realizowany w Zakładzie Karnym Czarnem	292
	Podsumowanie	295
	Pytania sprawdzające	295
	Słowa kluczowe	296
	Literatura zalecana	297
Rozdział 8.	Wolontariat hospicyjny więźniów.	
	W kierunku inkluzji społecznej (<i>Robert Witkowski</i>)	298
	Wprowadzenie	298
8.1.	Resocjalizacja penitencjarna. Pytania o sens	299
8.2.	Pomaganie drugiemu człowiekowi – pomysł na oddziaływanie penitencjarne	302
8.3.	Pojęcie i istota wolontariatu	303
8.4.	Wolontariat osób pozbawionych wolności	306
8.5.	Geneza i rozwój wolontariatu hospicyjnego w Polsce	308
8.6.	Wolontariat hospicyjny osób pozbawionych wolności	311
8.7.	Cele wolontariatu hospicyjnego więźniów i jego psychospołeczne konsekwencje	317
8.8.	Współpraca Służby Więziennej z hospicjami i ośrodkami opieki paliatywnej	322
	Podsumowanie	324
	Pytania sprawdzające	326
	Słowa kluczowe	326
	Literatura zalecana	327
Rozdział 9.	Duszpasterstwo więzienne (<i>Andrzej Wdowiszewski</i>)	
	Wprowadzenie	327
9.1.	Duszpasterstwo więzienne z perspektywy historycznej	330
9.2.	Duszpasterstwo więzienne w kontekście międzynarodowym	335
9.3.	Funkcje i cele duszpasterstwa więziennego	340
9.4.	Znaczenie religii i religijności w aspekcie resocjalizacji	343
9.5.	Charakterystyka duszpasterzy więziennych w Polsce	347
	Podsumowanie	349
	Pytania sprawdzające	350
	Słowa kluczowe	351
	Literatura zalecana	351

Rozdział 10. **Formy kontaktów osób skazanych ze społeczeństwem**
(*Robert Parol*) 351

Wprowadzenie 351

- 10.1. Człowiek w społeczeństwie – kontekst pedagogiczny 353
 - 10.1.1. Rodzina 353
 - 10.1.2. Środowisko lokalne 357
 - 10.1.3. Organizacje i stowarzyszenia społeczne 360
- 10.2. Formy kontaktów skazanych ze społeczeństwem 362
 - 10.2.1. Korespondencja oraz rozmowy telefoniczne skazanych 365
 - 10.2.2. Widzenia skazanych 368
 - 10.2.3. Przepustki skazanych 371
 - 10.2.4. Praca skazanych podczas odbywania kary pozbawienia wolności 380
- Podsumowanie 384
- Pytania sprawdzające 384
- Słowa kluczowe 384
- Literatura zalecana 385

Rozdział 11. **Fenomen podkultury więziennej**
(*Sławomir Przybyliński, Joanna Gruźlewska*) 386

- 11.1. Początki podkultury więziennej (*Sławomir Przybyliński*) 386
 - 11.1.1. Historyczne wprowadzenie 386
 - 11.1.2. Geneza popkultury więziennej 388
- 11.2. Węzienne grupy podkulturowe – istota i charakterystyka
(*Sławomir Przybyliński*) 386
 - 11.2.1. Rodzaje więziennych grup podkulturowych 392
 - 11.2.2. Nieformalny kodeks postępowania więźniów „grypsujących” 398
- 11.3. Osobliwy obraz podkultury (*Sławomir Przybyliński*) 403
 - 11.3.1. Samouszkodzenia w środowisku podkulturowym 403
 - 11.3.2. „Dziara” jako istotny element życia skazanych 407
- 11.4. Przestępczość wewnątrzwięzienna (*Joanna Gruźlewska*) 413
 - Podsumowanie (*Joanna Gruźlewska*) 426
 - Pytania sprawdzające 426
 - Słowa kluczowe 426
 - Literatura zalecana 427

Rozdział 12. **Izolacja więzienna jako złożona sytuacja trudna**
(*Jacek M. Piotrowski, Mieczysław Ciosek*) 428

Wprowadzenie 428

- 12.1. Środowisko, sytuacja i sytuacja izolacji 429
- 12.2. Stres, sytuacje trudne i potrzeby 431
- 12.3. Stresogenne czynniki środowiska więziennego 441

- 12.4. Konsekwencje stresu więziennego 445
- 12.5. Możliwe sposoby radzenia sobie więźniów ze stresem 450
 - Podsumowanie 459
 - Pytania sprawdzające 459
 - Słowa kluczowe 460
 - Literatura zalecana 460

Rozdział 13. **Służba więzienna: organizacje, struktura, funkcje**

(*Andrzej Piotrowski*) 461

Wprowadzenie 461

- 13.1. Podstawy prawne funkcjonowania Służby Więziennej 463
- 13.2. Organizacja Służby Więziennej 466
- 13.3. Struktura zatrudnienia funkcjonariuszy Służby Więziennej 470
- 13.4. Funkcje administracji penitencjarnej 471
- 13.5. Personel penitencjarny 474
- 13.6. Szkolenie funkcjonariuszy Służby Więziennej 476
 - Podsumowanie 480
 - Pytania sprawdzające 480
 - Słowa kluczowe 480
 - Literatura zalecana 480

Rozdział 14. **Zmierzch kary pozbawienia wolności? Sens współczesnej kary uwięzienia** (*Henryk Machel, Elżbieta Chęcińska*) 481

Wprowadzenie 481

- 14.1. Czy z kary pozbawienia wolności można usunąć dolegliwość? 483
- 14.2. Prawna obudowa kary pozbawienia wolności 487
- 14.3. Władza personelu penitencjarnego nad więźniami 489
- 14.4. Kara pozbawienia wolności a powrotność 490
- 14.5. Odkrycie Roberta Martisona 495
- 14.6. Czy zakłady karne mogą realizować w pełni cel kary pozbawienia wolności? 497
- 14.7. Kara pozbawienia wolności jako instrument utrwalony 501
 - Podsumowanie 504
 - Pytania sprawdzające 505
 - Słowa kluczowe 506
 - Literatura zalecana 507

Rozdział 15. **W kierunku nieizolacyjnych kar kryminalnych. Kary alternatywne i system dozoru elektronicznego** (*Łukasz Wirkus*) 507

Wprowadzenie 507

- 15.1. Nowy kierunek w polityce karnej 509

- 15.2. Grzywna 512
- 15.3. Kara ograniczenia wolności i prace społecznie użyteczne 513
- 15.4. System Dozoru Elektronicznego 517
 - Podsumowanie 520
 - Pytania sprawdzające 521
 - Słowa kluczowe 521
 - Literatura zalecana 521

Rozdział 16. **Pomoc postpenitencjarna a readaptacja społeczna osób opuszczających jednostki penitencjarne** (*Robert Poklek*) 522

- Wprowadzenie 522
- 16.1. Geneza idei pomocy dla więźniów 527
- 16.2. Sytuacja psychospołeczna więźniów w trakcie odbywania kary i po zwolnieniu z zakładu karnego 533
- 16.3. Prawne uregulowania pomocy postpenitencjarnej 538
- 16.4. Formy i rodzaje pomocy postpenitencjarnej świadczonej osadzonym i ich rodzinom 542
- 16.5. Instytucjonalny system pomocy postpenitencjarnej 543
 - 16.5.1. Zakład karny 544
 - 16.5.2. Kurator sądowy 546
 - 16.5.3. Pomoc społeczna 547
 - 16.5.4. Organizacje pozarządowe i samorządowe 549
- 16.6. Etapy pomocy postpenitencjarnej i przygotowanie do społecznej readaptacji 551
 - Podsumowanie 554
 - Pytania sprawdzające 555
 - Słowa kluczowe 555
 - Literatura zalecana 556

Bibliografia 557

O Autorach 594